

Kanton Bern
Canton de Berne

hallo-bern.ch
salut-berne.ch

Mirë me dit

Orari i punës / ditët festive

Titulli i qëndrimit

Sigurimie private me detyrim zhdëmtimi

Alkooli / duhani / droga

Shtazët shtëpiake

Bashkëjetesa në Zvicër

hallo-bern.ch

Informacione për një fillim të mirë në vendbanimin e ri

Mirë me dit

Orari i punës / ditët festive

Në Zvicër janë pothuajse të gjitha shitoret në ditën e diel të mbyllura. Përjashtim bëjnë shitoret në stacionet e trenit dhe pompat e benzinës. Ditët festive janë të rregulluara me ligj në kantonet.

Ditët festive

Ditët festive janë me ligjin për punë të rregulluara dhe të njëta si ditët e diela. 1 gushti (dita festive nacionale) është në të gjithë Zvicrën me ligj një ditë festive. Çdo kanton mundet edhe ditë të tjera zyrtarisht t'i vendos si ditë festive. Në kantonin e Bernit janë me ligj këto ditë festive: Viti i ri (1 janar), dita e Berchtoldit (2. Janar), Karfreitag (e premtja para pashkëve), e hëna e pashkëve (e hëna pas pashkëve), (e enjte 40 ditë pas të dieles të pashkëve), e hëna- pëfingst (50 ditë pas pashkëve), festa nacionale (1. gusht), kërsëndellat (25 dhjetor), dita e Shtefanit (26. dhjetor).

Orari i punës në shitore

Orarët e punës në shitore janë kantonalisht të ndryshme. Në kantonin e Bernit vlejnjë këto orare të punës:- e hënë deri e premte 6 deri në ora 20 - e shtune prej 6 deri në ora 17 (vlen edhe për ditët para festave) Një herë në javë është e lejuar shitja në mbrëmje deri në ora 22. Të dielen janë shumica e shitoreve të mbyllura. Përjashtim bëjnë shitoret në stacionet e trenave- pompave të benzinës, që normalisht janë 7 ditë të hapura dhe në të shumtën e rasteve hapen më herët dhe mbyllen më vonë se të tjerat. Të gjitha shitoret e tjera munden dy herë në vit të dielave apo në ditë festive të hapen.

Orari i punës në administratën publike

Oraret e administratës kantonale janë të ndryshme. Përgjithësisht janë prej të hënës deri të premtën paradite dhe pasdite të hapura, kurse përgjatë kohës të mesditës të mbyllura. Orari i punës i administratës nëpër komuna është shumë i ndryshëm. Para së gjithash në komunat e vogla mundet me qenë orari i punës i kufizuar. Është e këshillueshme në çdo rast, më parë përmes internetit apo telefonit të njoftohesh për orarin e punës, se kur janë sportelet e hapura.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-bern.ch/sq/mire-me-dit/orari-i-punes--ditet-festive

Titulli i qëndrimit

Për të banuar më gjatë në Zvicër apo për të punuar, është nevojshme leja. Njeriu dallon leje të ndryshme qëndrimi dhe leje me vendqëndrim.

Llojet e lejës

Kush gjatë qëndrimit në Zvicër punon apo qëndron më shumë se tre muaj, i nevojitet për këtë një leje. Komuna e banimit është vendi i parë pothuajse për të gjitha pytjet për leje qëndrim në Zvicër. Ajo i dërgon kërkesat për leje qëndrim në shërbimin për migrim. Shërbimi për migrim merr vendimet. Ka dallime në mes lejeve të shkurtëra të qëndrimit (deri 1 vit), leje qëndrimi (varet nga nacionaliteti të kufizuara në një vit apo pesë vite) dhe leje qëndrimi (të pa kufizuara) dhe lejet për kalimin e kufinjëve.

- **Leja e shkurtër e qëndrimit (L):** (letërnjoftimi L, Ausweis L | livret L): Kjo leje është për personat, të cilët për një kohë të caktuar (më së shumti një vit) për një arsye të caktuar jetojnë në Zvicër. Në përgjithësi banoret dhe banorët nga shtetet EU-/EFTA, që mund ta dëshmojnë një marrëdhënie pune prej 3 muaj deri në një vit (kontratë pune), kanë të drejtën e kësaj leje.
- **Leja e qëndrimit B:** (letërnjoftimi B, Ausweis, Ausweis B, | livret B): Kjo leje është për personat, të cilët kanë qëndruar gjatë në Zvicër. Shumica e banoreve dhe banorëve prej shteteve të EU/EFTA, kanë një të drejtë për këtë, nëse mund ta dëshmojnë, që më shumë se një vit punojnë në Zvicër (Arbeitsvertrag|contrat de travail). Leja e qëndrimit u ndahet banoreve dhe banorëve të EU/EFTA për pesë vite. Për personat nga shtetet e tjera është leja e vlefshme për një vit. Pastaj duhet të bëhet kërkesa për vazhdim. Vazhdimi mundet të këta persona të ndërlidhet me kushte, p.sh. shkuarja në një kurs të gjuhës gjermane. Të drejtën për vazhdim të leje qëndrimit nuk mund ta kenë të gjithë. Arsyet, që flasin kundër një vazhdimi mund të jenë, p.sh. shkelja e ligjit apo mvarësia financiare. Edhe refugjatët të pranuar e marrin vizën-B.
- **Leja me vendqëndrim (C):** Këtë leje e merr njeriu pas 5 apo 10 vite qëndrimi në Zvicër. Kjo leje me vendqëndrim nuk mund të ndërlidhet me kushte.
- **Pranime të përkohshme (F):** Këtë leje e marrin kërkuesit e azilit, të cilët nuk pranohen si refugjatë, mirëpo merren përkohësisht. Leja duhet çdo vit të vazhdohet.

Letërnjoftimi për të huaj

Të huajat dhe të huajt, që banojnë në Zvicër, e marrin një letërnjoftim për të huaj. Lloji i letërnjoftimit është i varur prej kriterëve të ndryshme. Ka letërnjoftime në formatin e kartelës të kredisë dhe letërnjoftime nga letra (letërnjoftim jo biometrik për të huaj (Nicht biometrischer Ausländerausweis | Titre de séjour non biométrique). Disa persona e marrin një letërnjoftim biometrik për të huaj. Kjo kartë identiteti ka një çip me të dhëna, gjurmët e gishtërinjve, fotografinë e fytyrës dhe nënshkrimin dhe një fotografi. Personat në fjalë do të marrin një ftesë për takim nga shërbimi i migracionit. Më pas ata mund të regjistrojnë të dhënat e tyre biometrike nga Shërbimi i Pasaportave dhe Kartës së Identitetit të Kantonit të Bernës. Të gjitha letërnjoftimet mundën me u marr në komunën e banimit. Nëse vidhet letërnjoftimi apo humbet, duhet menjëherë të lajmërohet në polici.

Vazhdimi

Varësisht nga lloji i statusit të qëndrimit dhe përkatësisë shtetërore, duhet leja e qëndrimit në kohë të ndryshme të caktuara të vazhdohet. Nëse është një vazhdim i nevojshëm, e merr njeriu një formular me afat skadimi (Verfallsanzeige | avis de fin de validité). Ky formular duhet të plotësohet dhe s`bashku me një pasaportë të vlefshme më s`voni dy javë para kalimit të lejës të qëndrimit duhet të dorëzohet në komunën përkatëse. Komuna e dërgon kërkesën tutje në zyrën për shërbime të popullit (ABEV | OPOP). Kjo i vërteton, se a janë përmbushur kushtet për vazhdimin e lejës të qëndrimit. Nëse keni pyetje ju informojnë komuna e banimit apo shërbimi për popull (ABEV | OPOP).

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-bern.ch/sq/mire-me-dit/titulli-i-qendrimit

Sigurimie private me detyrim zhdëmtimi

Çdo person i rritur do të duhej ta bënte një sigurim privat me detyrim zhdëmtimi. Ky sigurim merr shpenzimet përsipër, kur njeriu padashje ju shkakton dëm njerëzve apo në gjësende.

Zhdëmtimi personal

Kur njeriu një person tjetër e lëndon apo ndonjë gjësend e dëmton, që një personi tjetër i takon, për këtë detyrohet njeriu financiarisht. Kjo vlen edhe atëherë, kur dëmet nuk janë shkaktuar me qëllim. Njeriu mundet edhe për dëme të shkaktuara nga fëmijët apo shtazët shtëpiake të dënohet. Shpenzimet munden me qenë shumë të larta. Kur njeriu marrim shembull e lëndon dikend gjatë ngasjes të skive, munden dëmet të shkojnë në qindramijëra franga.

Sigurimi privat me detyrim zhdëmtimi

Për mos me hy në vështëri financiare nëse ndodhë një dëm, i nevojitet njeriut një sigurim privat me detyrim zhdëmtimi (Privathaftpflichtversicherung | assurance responsabilité civile privée). Ky ofertohet prej shumicës të sigurimeve private. Sigurimet private me detyrim zhdëmtimi munden shpesh të bëhen prej të gjithë personave që jetojnë bashkë. Ky sigurim nuk është i obligueshëm por preferohet patjetër. Shumë qiradhënëse dhe qiradhënës e kërkojnë një sigurim të till.

Shërbimet e sigurimit

Sigurimi privat me detyrim zhdëmtimi i mbulon dëmet në gjësende dhe persona, të cilat një person i siguruar i ka shkaktuar një tjetri. Këtu hyjn shpenzimet për riparim, shpenzimet për shërim, dëmet në rrogë apo para për dhembjet e shkaktuara te personi i dëmtuar. Sigurimi privat me detyrim zhdëmtimi i mbulon edhe shpenzimet dhe dëmet të cilat i shkaktojnë shtazët shtëpiake. Ky nuk paguan për dëmet që i shkaktojnë personat të cilët jetojnë së bashku në një shtëpi. Nuk mbulohen edhe shpenzimet, që njeriu i shkakton me qëllim apo pakujdesi.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-bern.ch/sq/mire-me-dit/sigurimie-private-me-detyrim-zhdemtimi

Alkooli / duhani / droga

Kush mban drogë, e konsumon apo e shet, e bënë veten të dënohet.
Për shitje të alkoolit dhe duhanit ka kufizim në moshë.

Droga

Mbajtja, shitja apo konsumimi ilegal i drogës është i dënueshëm. Kjo vlen edhe për sasi të vogla. Cilat substanca janë ilegale, është e rregulluar me ligjin për mjete narkotike (Betäubungsmittelgesetz | loi sur les stupéfiants). Shitja e drogës për përfitime personale ndëshkohet me dënime të larta.

Alkooli dhe duhani

Për shitjen e alkoolit dhe duhanit ka kufizim të moshës. Kështu duhani dhe pijet alkoolike në kantonin e Bernit nuk guxojnë tu shiten të rinjëve nën 16 vjeç. Për pije alkoolike të posaçme si spirituset, kufiri në moshë qëndron te 18 vjeç. Kush ju jep të rinjve alkoool apo duhan mund të dënohet. Personeli i restorantve dhe i shitoreve duhet ta vërtetoj moshën e vizitorëve gjegjësisht të blersëve.

Ndalimi i pirjes të duhanit

Ndalimi i pirjes të duhanit në Zvicër është kantonalisht ndryshueshëm i rregulluar. Në kantonin e Bernit vlen ndalimi i duhanit në hapësirat e mbyllura, në hapësirat e hapura të frekuentuara (Spitalet, administratat, shkollat, muset, kino, teatri, treni, autobusat, shitoret, dhe qendrat për blerje). Pirja e duhanit është e ndaluar edhe mbrenda në restorant. Përjashtim bëjnë dhomat për pirjen e duhanit, të cilat janë të ndara dhe të ajrosura, mirëpo secilën herë ka më pak. Ndalimi i pirjes të duhanit do të duhej ta mbronte shëndetin njerëzve.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-bern.ch/sq/mire-me-dit/alkooli--duhani--droga

Shtazët shtëpiake

Kush mban shtazë shtëpiake, duhet tu përmbahet rregullave të ndryshme. Kështu disa lloje të shtazëve nuk guxojnë të mbahen në çdo banesë. Për çdo qen duhet njeriu ta paguaj një taksë vjetore.

Mbajtja e shtazëve shtëpiake

Kush jeton në një banesë me qira, në çdo rast guxon të mbajë kafshë të vogla, si derra Indie, brejtës, kanarina apo peshq. Mirëpo mund të jetë, që mbajtja e kafshëve më të mëdha (edhe macet apo qent e vegjël) janë të ndaluar në kontratën e qirasë. Edhe shtazët që shkaktojnë zhurmë apo janë të rrezikshme, qiradhënësi mundet t'i ndalojë. Përveç kësaj duhet që mbajtëset dhe mbajtësit e shtazëve ta respektojnë ligjin për mbrojtjen e kafshëve. Për shembull, njeru nuk guxon disa shtazë t'i mbaj të vetëm (p.sh. lepujt). Po ashtu është e përcaktuar madhësia e kafazit dhe rregullimi i tij. Shumë shtazë (shtazë egzotike) nuk guxojnë fare të sillen në Zvicër. Për disa të tjera nevojitet një leje speciale nga zyra e veterinarëve.

Qenët

Në kantonin e Bernit ka një ligj special për qen. Aty është e vendosur se çfarë detyra kanë mbajtëset dhe mbajtësit e qenëve. Më shumë informacione mund të jep mjeku apo mjekja e shtazëve.

- Të gjithë qenët në Zvicër duhet të shënjohej me një mikroçip dhe të regjistrohen në qendrën për të dhëna AMICUS. Qeni ka një letërnjoftim për qen, i cili i nevojitet njeriut, nëse njeriu dëshiron të udhëtoj në vendet e unionit evropian. Ky nuk është identik me letërnjoftimin shtëpiak për shtazë, të cilin i nevojitet njeriut nëse don të udhëtoj me shtazë në vendet e unionit evropian.
- Qenët duhet të lajmërohen në komunën e banimit. Për çdo qen duhet njeriu ta paguaj një taksë vjetore. Po ashtu është e detyrueshme për të gjithë mbajtësit e qenëve sigurimi me detyrim zhdëmtimi.
- Të gjithë mbajtësit e qenëve duhet ta heqin jashtëqitjen e qenit të tyre. Kush nuk e bënë këtë, mund të gjobitet. Për disa rasa të qenëve nevojitet një leje speciale (p.sh. pitbulli apo rottweiler).

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-bern.ch/sq/mire-me-dit/shtazet-shtepiake

Bashkëjetesa në Zvicër

Secili vend ka të veçantat kulturore të vetat. Kështu ka edhe në Zvicër disa ligje të pashkruara, të cilat njeriu duhet t'i vërej. Mirëpo, këto ligje mundën nga situatat e ndryshme të jenë të ndryshme.

Kultura të ndryshme

Zvicra është një vend i përzier me kultura të ndryshme. Kjo dhe shkak i katër gjuhëve rajonale të ndryshme. Kështu nuk është e çuditëshme, që mentalitet në rajone janë shumë të ndryshme. Të përbashkta kulturore të Zvicrës gjermane nuk do të thotë të vlejné edhe për Zvicrën franceze. Edhe dallimet në mes qyteteve dhe rajoneve të fshatit mund të jenë të mëdha. Megjithatë ka disa gjëra të përbashkta të vogëla.

Përsëndetjet

Gjatë përsëndetjes në Zvicër njeriu e jap dorën dhe shikon në sy, edhe në mes grave dhe burrave. Përsëndetja formale në Bern është "Grüessech" në gjermanishten e Bernit, dhe "Bonjour-mirëdita" në gjuhën frënge (në mes shokëve ka tjera forma të përsëndetjes, si "Hallo-Tung" oder "Tschou" në gjermanisht apo "Salut" në frëngjisht). Në disa rajone ka edhe tjera forma të përsëndetjes. Kush nuk është i sigurt është më s' miri me përsëndet "Grüessech" apo "Bonjour-mirëdita". Në rajonet e fshatrave përsëndet sipas rregullit njeriu në rrugë, edhe kur dikend nuk e njeh. Të rëndësishme janë edhe shprehjet "faleminderit" dhe "të lutem": p.sh. në shitore dhe restorane është gati si një ritual, që njeriu shumë herë thotë "faleminderit" dhe "të lutem".

Përpikëria

Te Zvicranët e famshëm përpikëria nuk ka të bëjë vetëm me një klishe. Nëse njeriu vonohet më shumë se 5 minuta, duhet njeriu të lajmëroj vonesen me telefon. Posaçërisht në vendin e punës përpikëria ka shumë rëndësi. Edhe 5 minuta trajtohen si vonesë. Nëse njeriu vonohet duhet ta lajmëroj shefin dhe bashkëpuntorët me kohë. Nëse njeriu don të takohet me dike privatisht, normalisht e bënë më parë një termin. Vizitat e pa paralajmëruara nuk bëhen sipas rregullit edhe në rrethin privat.

Komunikimi

Në Zvicër shprehet njeriu për gjëra të pakëndëshme shpesh indirekt. Shumë partner të bisedave shprehin kritikë vetëm mfsheftas dhe mfshihen pas frazave. Me e kuptue njëri tjetrin mirë nuk është gjithëherë e lehtë, para s` gjithash, kur njeriu (ende) nuk e ka një gjuhë të përbashkët. Shprehit e komunikimit edhe në Zvicër janë prej njeriut të njeriu të ndryshme. Mirëpo, njeriu mundet me thënë në përgjithësi se mirësjellja vlerësohet shumë. Megjithë që, ka persona që shumë direkt dhe qartë shprehen, mirëpo edhe të tjerë, të cilët e shmangin biseden direkte. Këta shpesh kritiojnë msheftas. Megjithatë, nganjë presin, që kjo kritikë të pranohet. Kjo nuk është e lehtë, dhe mund të shpie te keqkuptimet. Me dëgjue mirë bashkëfolësin, me përsërit atë çka dëgjon dhe me shtrua pyetje nëse diçka nuk kupton, mundet me i shmang keqkuptimet.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-bern.ch/sq/mire-me-dit/bashkejetesa-ne-zvicer